

Nagyşbendilik we türkler

Category: Kitapcy, Nukdaýnazar, Publisistika

написано kitapcy | 24 января, 2025

Nagyşbendilik we türkler NAGYŞBENDILIK WE TÜRKLER

Gürrüñi Jüpbeli Ahmet hoja dolap getirerin.

Ýöne ondan öňinçä goşjak käbir zatlarym bar:

Hoja Ýusup Hemedany (1048-1140)...

Nagyşbendi tarykatynyň dürli-dürli birnäçe akymynda ady geçýär. Alla ýolunda hyzmat üçin Merw, Buhara, Hyrat, Samarkant ýaly merkezleri aýlanyp, halky yslama çagyrypdyr. Aradan çykanda yzyny dowam etdirip biljek mynasyp şägirtlerinden iň esasy iki sany mürit goýdy:

Bulardan biri Hoja Ahmet Ýasawy, beýlekisi Abdylhalyk Giždiwany...

Bu iki müridi biri-birinden aýran iň esasy aýratynlyk bolsa zikirdäki tapawutlylykdy: belent ses bilen zikir eden, türki dilde eser ýazan Hoja Ahmet Ýasawy Türküstanda hyzmatyna dowam etse, hanafy mezhebinde sesli zikiri mekru saýandygy sebäpli sessiz zikiri has göwnemakul gören Giždiwany häzirki Özbegistanyň çäklerinde taglymyny ýaýdy.

XIII asyr... Mongol sülslatlarynyň tozgunçylygyndan gaçan galandary, haýdary, melamaty, bekdaşy ýaly sopular Anadola gelip ýerleşdi.

Hajy Bekdaş weli ýaly nagyşbendi Hoja Ahmet Ýasawynyň Horasan erenleri Anadolyny mesgen tutundy. Ýagny, muny diýmek bilen:

Bekdaşylyk we has soňra nagyşbendilik ilkinji türk tasawwuf hereketi bolan ýasawylykdan döredi. Şeýdibem:

Anadolydaky halk dindarlygy tasawwufy many-mazmuna eýe bolmaga, guramaçylykly häsiýete geçmäge başlady.

• ULY GYŞARMA

90-njy ýyllaryň başy...

«Refah» partiýasynyň (RP) lideri Erbakan «isgenderpaşa» jemagatynyň şeýhi Mehmet Zahit Kotkunyň giýewi Esat Joşanyň magnawy agalygyny ykrar etmedi. Tarykatlary-jemagatlary dini işler bilen çäklendirip, syýasy missiýanyň diňe partiýasy – RP tarapyndan ýerine ýetirilip bilinjekdigini mälim etdi.

Bu çekişme nagyşbendilik boýunça bar bolan çeşmeleri giňişleýin okamagyma sebäp boldy. Birinji geň galan zadym:

Esat Joşan alymdy. Onuň fomenting işiniň temasy Hajy Bekdaş weliniň «Makalat» eseridi! Ol häzirki türk diline geçiren bu eserini birnäçe ýyllap çap edere neşirýat tapmandy.

Nagyşbendi-isgenderpaşa ýakyn biriniň Hajy Bekdaş weliniň eserini tanatmak üçin ýyllaryny sarp edendigine geň galdym. Çünki «Makalat» XIII asyrda Hajy Bekdaşyň yslamyň esasy hökümlerini türkleriň özüne mahsus düşündirişi bilen beýan edýän kitabydy.

Şol güne deňiş şeýle pikire gol ýapýardym: bekdaşylar bilen nagyşbendileriň arasynda, hususanam Soltan Mahmyt II-niň Ýanyçar ojaklaryny ýatyryp, Hajy Bekdaş welimiň dergähiniň başyna nagyşbendi bellemegi bilen ylalaşyksyz bölünişigiň bardygyna ynanýardym. Esat Joşan pikirimi üýtgedipdi!

Nagyşbendiligiň «türk damaryny» tapypdym!

Orta Aziýada döräp, Anadolyda gerimini giňelen nagyşbendilik XIX asyrdan başlap (edil Çaldyran söweşi döwründe bolşy ýaly) ýene osmanly köşgüniň kabul etmegi bilen Demirgazyk Yrakda dörän kürd tasawwufy hereketi halidiýe akymyna salyndy. Türk tasawwufy hereketler şeýdip ikinji urgyny-da aldy. Yzyndan: Anadoly erenlerini çagşadyp biljek ýene bir gegemon güýç taryh sahnasyna çykdy: arap wahhaby-selefiler...

Aýratynam soňky ýyllarda nagyşbendilik syýasy yslamçylyga golaýlaşdygyça selefileşýär, nagyşbendilik selefileşdikçe-de

Türkiýedäki yslamy hereketler ýerli özboluşlylyklaryny ýitirýär. Nädipmi?

• JÜPBELI HOJA GARŞY GURNALAN DUZAK

Hanafylygyň yktykatda mezhebi maturidilikdir. Maturidilik rasionalizmi öňe çykaran düşünje...

Akyl-paýhas maglumat çeşmesidir we adama berlen ylahy amanatdyr. Guluň ýalnyşmagy aklyny ulanyp bilmezligi sebäplidi.

Maturidilik yslamyň hemmetaraplaýynlygyna zeper ýetirmejek şekilde gujaklaýjy çemeleşme bilen dini düşündirýär.

Esaslandyryjy Maturidiniň aslynyň türkdügi jedelli gürrüň.

Nagyşbendilik asyrlar boýy Ehli-Sünnetiň, hususanam hanafy-maturidi düşünjäniň galasy bolup geldi. Emma:

Aýratynam Türkiýede soňky otuz ýylda nagyşbendilik ýene gyşarmaga başlady! Dergähleriň içinde selefiýe ýoluny öwýän çemeleşmeler duş gelýär! Sowal köp:

Nagyşbendilik hanafy-maturidi çyzgysyny ýitirýärmí? Nagyşbendilik Ehli-sünnet pozisiýasyndan selefiýelige tarap gyşarýarmy? Nagyşbendiligi ýalňys formadaky wahhabylyk hereketi hökmünde düşündiren Şerif Mardin ýaly alymlaryň maksady näme?

Hawa, birnäçe ýyl bäri nagyşbendilik türk-sünni ýörelgesinden çykarylmağa synanşylýar. Meselem, tarawa namazy nagyşbendi «Gümüshanewi» dergähinde bar bolsa, şu günki boýna dakylýan wahhaby-selefi düşünjesinde ýok! Meñzeş mysallar köp...

Selefi gatlak galňadygyça yslam düşünjesi sungat we ylym ugrunda çuňlugyny ýitirýär! Medeni guraksylyk artýar, hanafy ýol-ýörelgesi ýok edilýär.

Gürrüňimize dolanyp geler bolsam:

«Ysmaýylaga» jemagatynyň lideri Mahmut Ustaosmanoglynyň jynaza namazyna «aýal-gyzlar jynaza durmasyn» diýip «ysmaýylaga» jemagatynyň beren ýazmaça görkezmesine Jüpbeli Ahmet hojanyň «Ysmaýylaganyň bu görkezmesi ýalňys boldy. Mahmut ependi aýal-gyzlaryň jynazasyna gatnaşmagyna garşy däl. Aýal-gyzlaryň jynaza namazyna durmagyna garşy çykýanlar wahhabylardyr»

diýmegine, ine, şu taryhy perswektiwa bilen baha bermek gerek. Jüpbeli hojanyň nagyşbendiligiň gyşarmagynyň öňüni almaga jan edýändigine düşünmek lazym. Oňa garşy gurnalan FETÖ duzagyny-da şu nukdaýnazardan analiz etmek gerek...

Soner ÝALÇYN.

«SÖZCÜ» gazetini, 06.07.2022 ý. Publisistika